

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАЛЯКА СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК: 658.012. 8: 33

**УПРАВЛІННЯ СТІЙКИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВА –
СУБ'ЄКТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність: 08.00.04 - економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Єрмаченко Володимир Єгорович,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Расвнєва Олена Валентинівна,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри економічної статистики

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Рубцова Марина Юріївна,
Інститут міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри зовнішньоекономічної діяльності

Захист відбудеться «5» лютого 2008 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному університеті за адресою: 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9-а.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного економічного університету за адресою: 61001, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а

Автореферат розісланий «30» грудня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Ястремська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) України щільно пов'язане з ефективною діяльністю промислових підприємств. Сучасні умови їх функціонування характеризуються мінливістю, динамічністю, складністю та значною кількістю загроз стійкому розвитку, що особливо небезпечно для переробної промисловості, яка характеризується значною кількістю конкурентів на вітчизняному і міжнародному ринках.

Зростання ВВП України упродовж останніх семи років (2001 -2007 рр.) відзначалося збільшенням обсягів і темпів зростання зовнішньоекономічних операцій, де основне місце належало продукції промислових підприємств. Питома вага експорту у ВВП України за наведені роки складала 38% - 41%, частка продукції переробної промисловості – 19-21 %, машинобудування - 14-17 %.

Внутрішнє та зовнішнє середовище підприємств, які працюють на зовнішніх ринках, ніколи не є стійким, а для українських промислових підприємств, особливо машинобудівної галузі, є особливо небезпечним, що зумовлюється в основному високою конкуренцією на зовнішніх ринках продукції машинобудування, слабкою державною підтримкою, збутом переважно на ринках нерозвинених країн та країн, що розвиваються, обмеженістю доступу на ринки розвинених країн, швидкістю зміни кон'юнктури. Все це зумовлює пошук ефективних стратегій, принципів та методів, які б дозволяли суб'єктам господарювання здійснювати та розвивати свою діяльність в складних умовах зовнішніх ринків, де основною компонентою є управління стійким функціонуванням підприємств.

Багато українських та іноземних учених пропонували свої підходи до управління підприємствами в умовах небезпеки та реалізації певного набору дій щодо забезпечення їх стійкого функціонування на державному, мезо та мікро рівні. Провідними українськими вченими, які зробили вагомий внесок у забезпечення стійкого функціонування підприємств, є: Василенко В.О., Гриньова В.М., Іванов Ю.Б., Куркін М.В., Клебанова Т.С., Козаченко Г.В., Лігоненко Л.О., Пономарева В.П., Пономаренко В.С., Предборський В.А., Раєвнева О. В., Тищенко О.М. Значний внесок у розробку методологічних та теоретичних аспектів управління стійкістю підприємств зробили Кочетков В.М., Іванов В.Л., Єгоров П.В., Зименко К.М., Коваленко В.В., Крухмаль Д.В., Костирко Л.А. та інші. Питання оцінки ступеню небезпечності загроз стійкому функціонуванню досліджувалося у наукових працях Головкиної О.В., Диканя В.Л., Забродського В.А. та інших. Врахування зовнішньоекономічного аспекту стійкості підприємств відображено у наукових працях: Кудратова Н.Е., Аскарова Н.І., Ісахова Б.А, Макогона Ю.В., проте, управління стійким функціонуванням підприємств, які здійснюють свою діяльність на зовнішніх ринках, потребує окремого дослідження та підкріплення відповідним економіко – математичним інструментарієм. Саме загострення проблеми, пов'язаної з забезпеченням стійкого функціонування підприємства в умовах підвищеного ризику здійснення своєї діяльності на зовнішніх ринках та управління цим процесом, підтверджують значення цих питань для

промислових підприємств, особливо переробної галузі, а саме машинобудування та хімічного виробництва актуальність теми, мети та завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами та темами. Дисертаційна робота погоджується з основними науковими результатами, теоретичними положеннями і висновками досліджень, отриманих за безпосередньою участю автора на кафедрі «Міжнародної економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності» ХНЕУ за темою «Розробка та обґрунтування цільової програми розвитку соціальної інфраструктури регіону» (номер державної реєстрації 0107U002229), особистий внесок автора полягає у розробці методичних підходів визначення найвпливовіших чинників на стійке функціонування українських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень та методичного забезпечення щодо стійкого функціонування підприємств переробної промисловості, які здійснюють свою діяльність на зовнішніх ринках.

Визначена мета зумовила необхідність постановки та вирішення наступних логічно обумовлених завдань:

проаналізувати сучасний стан та роль підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) у зростанні ВВП України на макро, мезо та мікро рівнях;

дослідити економічний зміст категорії „управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності”;

уточнити теоретичні положення побудови системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;

розробити методичний підхід оцінки рівня стійкості підприємства – суб'єкта ЗЕД, та заходи реагування на загрози щодо їх забезпечення та визначити чинники, які суттєво впливають на функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД;

побудувати модель управління стійким функціонуванням підприємств переробної промисловості – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;

розробити методичний підхід реагування підприємства переробної промисловості – суб'єкта ЗЕД на загрози стійкому функціонуванню у внутрішньому та зовнішньому середовищі;

обґрунтувати доцільність впровадження інновацій щодо управління стійким функціонуванням підприємства;

Об'єктом дослідження є Процес управління стійким функціонуванням середніх та великих підприємств переробної промисловості, що здійснюють ЗЕД.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні, практичні положення щодо розробки, впровадження моделі управління стійким функціонуванням середніх та великих підприємств машинобудування та хімічного виробництва, які здійснюють зовнішньоекономічні операції в умовах небезпечного зовнішнього та внутрішнього середовища.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на положеннях класичної та сучасної теорії управління підприємствами, наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених з питань стійкості, світових публікаціях, які стосуються проблем

стійкого функціонування підприємств та особливостей його забезпечення на зовнішніх ринках.

У процесі дослідження було використано наступні методи: *аналізу і синтезу* – для деталізації та уточнення предмету дослідження; *експертних оцінок* – для формування інформаційного простору дослідження та економічної інтерпретації отриманих результатів проведених розрахунків; *теорії ймовірностей* – для оцінки ймовірності настання небажаного результату ЗЕД; *методи спостереження* – для виявлення закономірностей зміни чинників внутрішнього середовища та зовнішнього оточення підприємств; *багатовимірного статистичного аналізу* – для відбору вагомих показників оцінки рівня стійкості функціонування підприємства; *таксономії* – для розрахунку узагальнюючого показника оцінки стійкості підприємства переробної промисловості - суб'єкта ЗЕД; *аналізу часових рядів* – для аналізу та прогнозування стану підприємств у майбутньому; *графічний* - для ілюстрації результатів дослідження.

Для запровадження наведених методів аналізу було використано пакети прикладних програм: Ms. Excel, Statistics 6.0, Emperor, Decision Explorer, BP Win.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти України, монографії вітчизняних та зарубіжних учених, публікації результатів дослідження міжнародних організацій, статистичні дані Державного комітету статистики України, електронні бібліотеки, статистичні щорічні звіти підприємств переробної промисловості щодо машинобудівної галузі та хімічного виробництва.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці теоретико – методичного забезпечення управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД.

Удосконалено:

- визначення поняття «управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД», яке на відміну від існуючих ґрунтується на врахуванні цілей підприємства на зовнішніх ринках, що дає можливість підприємству зберігати свою життєдіяльність в результаті здійснення відповідного управлінського впливу;

- теоретичні положення побудови системи управління стійким функціонуванням підприємства - суб'єкта ЗЕД, які відрізняються від існуючих: введенням двох складових: здійснення управлінського впливу як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі; виокремленням у структурі управління підсистеми, що реалізується запровадженням підрозділу забезпечення стійкості; уточненням сутності етапів управління у відповідності до забезпечення стійкого функціонування підприємства щодо зовнішньоекономічної діяльності;

- методичний підхід до оцінки рівня стійкості функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД на підставі розрахунку узагальнюючого показника, який на відміну від існуючих базується на функціональних складових економічної стійкості підприємства – суб'єкта ЗЕД: фінансовій, виробничій та зовнішньоекономічній, що уможливорює кількісне визначення реального стану підприємства.

Дістало подальший розвиток:

- структурно-функціональна модель управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, яка на відміну від існуючих

впроваджується у відповідності з визначеним рівнем його стійкості, що обумовлює та забезпечує своєчасне реагування підприємства на можливі втрати, спричинені негативними наслідками настання загроз внутрішнього середовища та зовнішнього оточення;

- методичний підхід реагування підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності на ідентифіковані загрози стійкому функціонуванню у зовнішньому та внутрішньому середовищі, який на відміну від існуючих базується на кількісному розрахунку можливих втрат підприємства від визначених загроз стійкому функціонуванню та передбачає реагування на загрози у відповідності з розрахованим рівнем стійкості;

Практичне значення одержаних результатів. Отримані результати спрямовані на забезпечення стійкого функціонування господарюючих суб'єктів, які працюють на зовнішніх ринках, а також результати дослідження спрямовані на вирішення питань, пов'язаних з управлінням стійким функціонуванням на підприємствах переробної промисловості - суб'єктах ЗЕД економіки України та забезпеченням їх стійкого функціонування у поточній діяльності і прийняття стратегічних управлінських рішень.

Результати дослідження впроваджено у поточну діяльність ДП „Завод хімічних реактивів Науково - дослідного центру «Інституту монокристалів НАН України»” (Довідка № 376/4 від 14 жовтня 2007 року), ДП „Завод „Комунар” (Довідка № 678 від 24 жовтня 2007 року).

Особистий внесок автора. Основні розробки, положення, рекомендації та пропозиції, які представлені в дисертації, є особистим доробком автора. З наукових праць [1,8], які були опубліковані у співавторстві, особистий внесок автора у роботі [1] полягає у запропонованих критеріях класифікації загроз стійкому функціонуванню підприємства переробної промисловості при здійсненні ЗЕД, у роботі [8] особистий внесок автора полягає в обґрунтуванні необхідності введення до структури управління підприємства переробної промисловості, яке працює на зовнішніх ринках збуту, підрозділу забезпечення стійкості (ПЗС).

Апробація результатів дисертації полягає у тому, що основні результати дисертаційного дослідження було оприлюднено на міжнародних науково – практичних конференціях: «Проблемы управления предпринимательством в современных условиях» (Ялта, 2005 г.), «Проблемы повышения эффективности деятельности предприятий в современных условиях» (Севастополь, 2005 г.), «Перспективи економічного розвитку України в контексті євроінтеграційних процесів», (Чернівці, 2006 р.), «Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку України» (Дніпропетровськ, 2007 р.), «Новітні тенденції і стратегії розвитку міжнародної торгівлі: фінансовий та правовий аспект» (Київ, 2007 р.)

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 12 наукових роботах: 7 наукових статтях та 5 тезах доповідей загальним обсягом 5, 76 ум. – друк. арк., у тому числі 5,12 ум. – друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, чотирьох додатків на 42 сторінках, списку використаних джерел з 154 найменувань на 10 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 231

сторінку машинописного тексту, у тому числі 28 таблиць на 19 сторінках, з них 7 таблиць займають 9 повних сторінок, 38 рисунків на 20 сторінках, з них 7 займають 9 повних сторінок, обсяг основного тексту – 161 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтована актуальність дослідження, визначені його мета і завдання, а також об'єкт і предмет дослідження, розкритті наукова новизна й практичне значення отриманих результатів, подано відомості про їх апробацію.

У першому розділі роботи «Теоретичні основи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності» проведено аналіз стану зовнішньої торгівлі України на сучасному етапі, досліджено економічний зміст категорії «управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД», розроблено теоретичні положення побудови системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД.

Обсяг ВВП України визначається багатьма складовими, серед яких суттєвий вплив здійснює зовнішня торгівля. На підставі проведеного аналізу макропоказників України та за допомогою прогнозування було визначено залежність темпів зростання ВВП від зміни обсягів зовнішньої торгівлі, що графічно відображено на рис. 1.

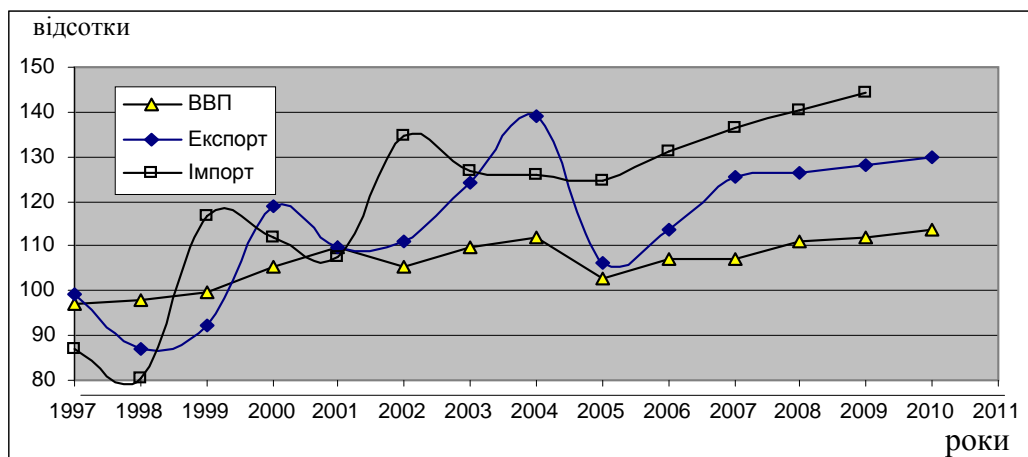

Рис. 1. Динаміка зростання ВВП, експорту та імпорту у період 1997 - 2007 роки та розрахованими прогнозами на 2008-2010 роки.

Також, визначено питому вагу зовнішньоекономічних операцій у формуванні валового внутрішнього продукту України: в останні роки обсяг зовнішньої торгівлі до ВВП коливається на рівні 40-50 %, а продукція переробної промисловості у українському експорті посідає вагоме місце, частка її в експорті знаходиться на рівні 14 -17 %, на регіональному рівні (Харківська область) - частка продукції машинобудівної галузі у експорті є дуже високою, займає перше місце серед експортованої продукції та має позитивну динаміку розвитку: 2002 рік - 50,1 %;

2003 рік – 52,1%, 2004 – 54,03 %; 2005 р. - 56, 89 %; 2006 р. - 64,27 %, 2007 р.- 66,1%. Але аналіз динаміки зміни частки збиткових підприємств України свідчить про їх дуже високу питому вагу (на рівні 35-40 %), зокрема серед суб'єктів ЗЕД.

На підставі дослідження літературних джерел стосовно управління стійким функціонуванням підприємства, в дисертації уточнено визначення цього поняття як скоординовану діяльність, що полягає у керуванні організацією, виходячи з засад стійкого функціонування, в результаті якого створюється можливість підприємства зберігати свою життєдіяльність в результаті певних дій по її забезпеченню для досягнення встановлених цілей на зовнішніх та внутрішніх ринках.

Також, в результаті дослідження особливостей управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності було проаналізовано сутність понять «стійкість», «підприємство», «зовнішньоекономічна діяльність», «суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності», «забезпечення», «функціонування», уточнено їх зміст; визначено місце понять «безпека», «ризик», «загроза», «небезпека» у забезпеченні стійкого функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД;

Ґрунтуючись на особливостях побудови управлінських структур та досвіді роботи українських підприємств – суб'єктів ЗЕД на зовнішніх ринках розроблені теоретичні положення побудови системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД, де визначено об'єктом управління – процес забезпечення стійкого функціонування підприємства, суб'єктом – процес управління заходами реагування на ідентифіковані загрози стійкому функціонуванню. Наведені положення надали можливість дійти висновку про необхідність виокремлення окремої підсистеми управління стійким функціонуванням у загальній системі управління середніми та великими підприємствами - підрозділу забезпечення стійкості (ПЗС), яка повинна будуватися на ієрархічному принципі, а здійснення самого процесу управління стійким функціонуванням має полягати у своєчасному виявленні зміни рівня стійкого функціонування, оцінки можливості виникнення наведених процесів у майбутньому, виявлення причин та здійснення відповідного реагування на них. Управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД здійснюється через управління її складовими та за певними етапами, що необхідне для реалізації функцій управління, які наведені на рис 2.

У другому розділі дисертації «Оцінка стійкого функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД» обґрунтовано необхідність проведення комплексної оцінки реального стану підприємства у відповідності до запропонованого методичного підходу оцінки рівня стійкості, визначено чинники зовнішнього середовища, які суттєво впливають на узагальнюючий показник рівня стійкості.

Вплив зовнішнього середовища на стійке функціонування підприємства характеризується великою кількістю загроз та небезпек за різними видатками та узагальнюючими характеристиками, що потребує їх більш детального дослідження.

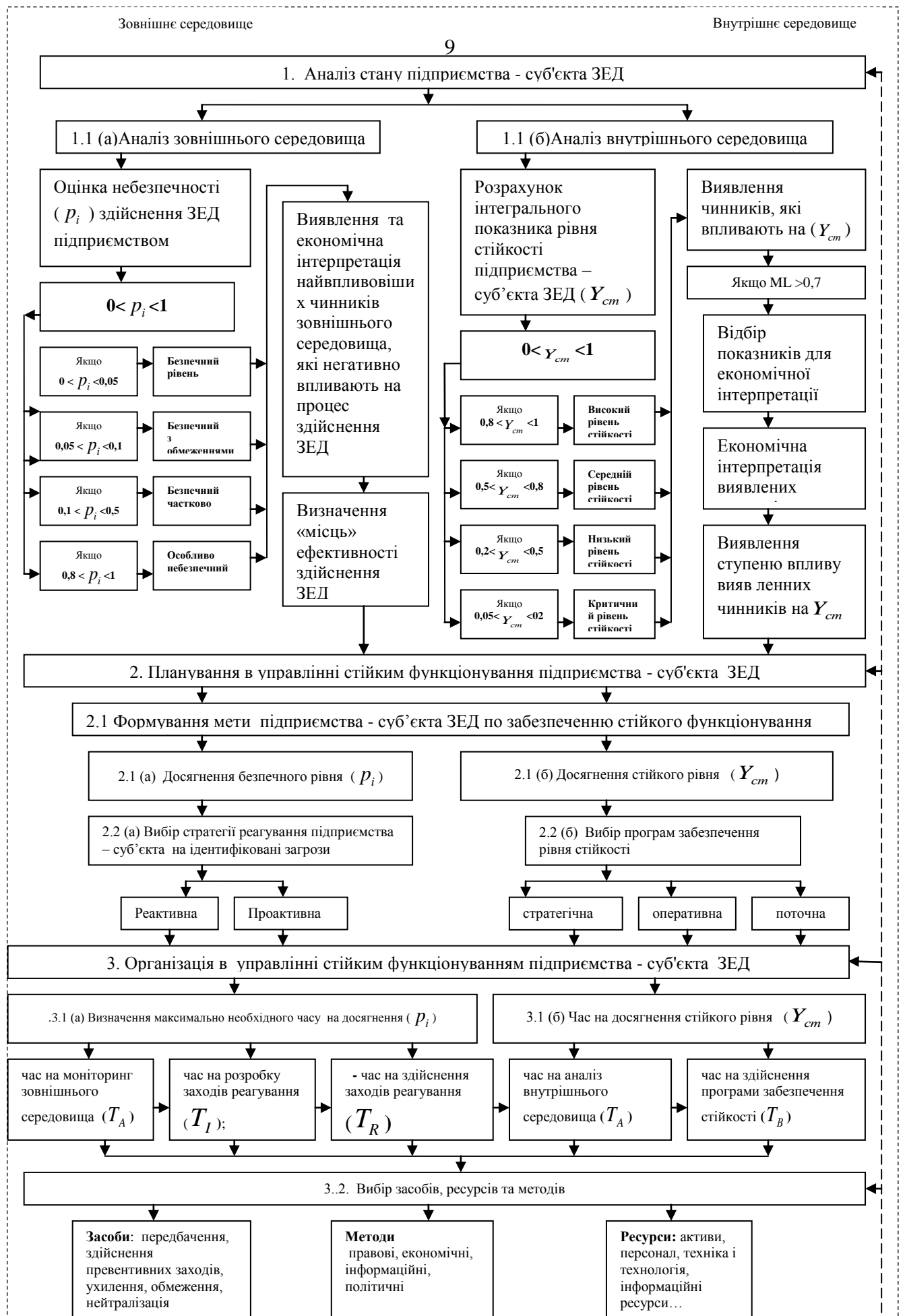
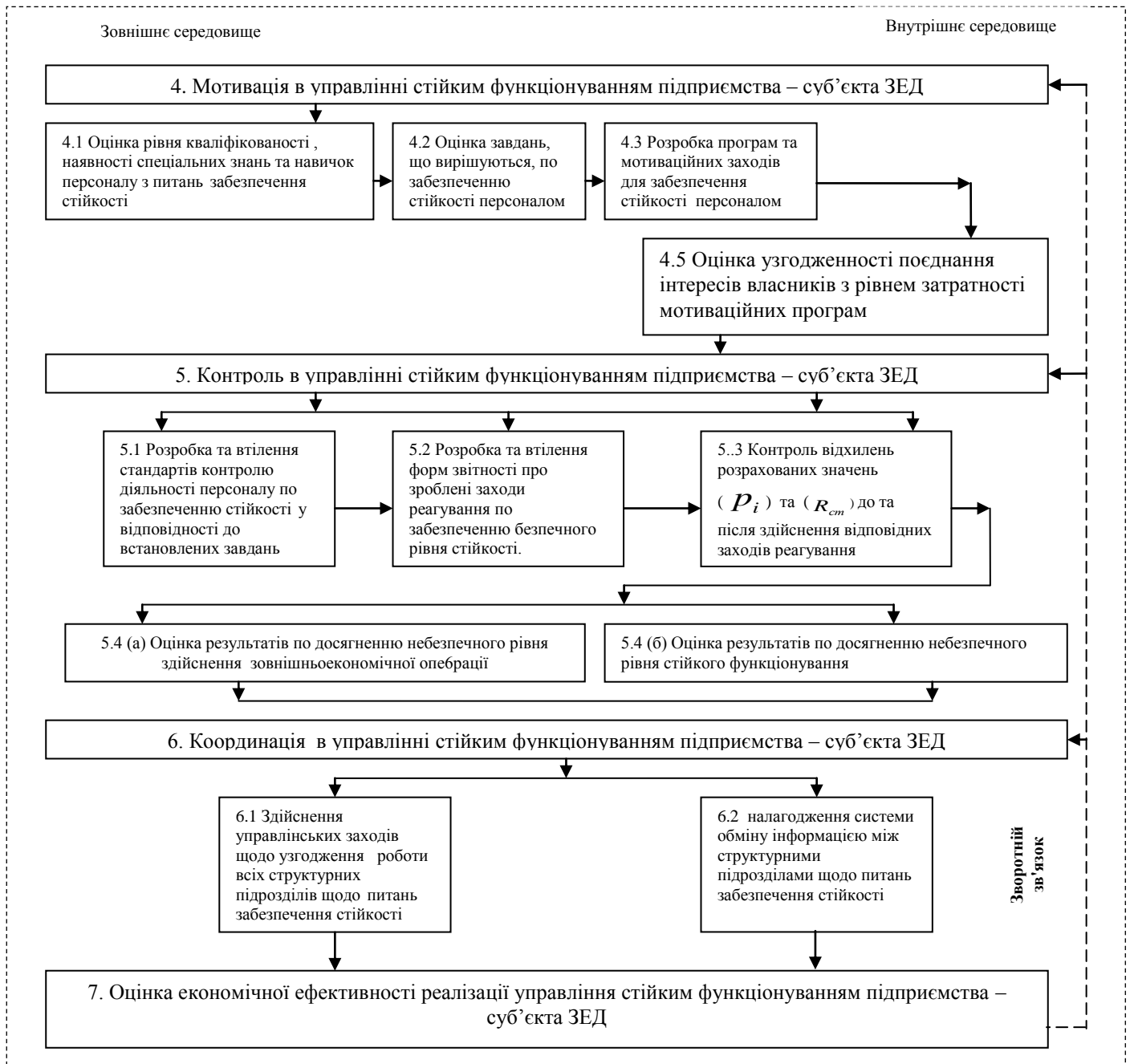

Рис.2 Основні етапи управління стійким функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД

Продовж. рис.2 Основні етапи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД

В дисертації проаналізовано діяльність 18 підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності переробної промисловості (машинобудування та хімічного виробництва), та визначено що забезпечення стійкого функціонування можливо за умови внутрішньої рівноваги, що дозволяє ефективно протидіяти негативному впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища на стійке функціонування підприємства, особливо такого, що працює з зовнішніми ринками збуту. Чинники зовнішнього середовища, що досліджувалися експертними методами групового опитування з узгодженістю думок експертів 0,75, було проранжовано в залежності від ступеню небезпечності впливу на стійке функціонування підприємства. За результатами аналізу та за запропонованими

інтервалами зміни ступеню небезпечності впливу на стійке функціонування підприємства – суб'єкта ЗЕД було отримано наступні результати: значний вплив мають економічні чинники; істотний – технологічні чинники, постачальники, споживачі; середній – конкуренти, політичні чинники, соціокультурні чинники, посередники. Визначені за результатами аналізу та відповідності до ступеню небезпечності стійкому функціонуванню чинники зовнішнього середовища зумовлюють необхідність спрямування управлінського впливу на подолання, передбачення, усунення чи адаптацію до негативних наслідків.

У роботі автором сформульовано, обґрунтовано та апробовано методичний підхід до оцінки рівня стійкості підприємства – суб'єкта ЗЕД, за наступною послідовністю: формування матриці вихідних даних; формування точки – еталону; розрахунок евклідової відстані до точки еталону; розрахунок таксономічного показника стійкості підприємства-суб'єкта ЗЕД (формула 1) визначення меж інтервалів зміни рівня стійкості; інтерпретація отриманих даних.

$$Y_{cm} = \left[\sqrt{\sum_{s=1}^n (z_{is} - z_{os})^2} \right]^{-1} \quad (1)$$

де:

Y_{cm} , - узагальнюючий показник рівня стійкості і-го підприємства – суб'єкта ЗЕД;

$z_{01}, z_{02}, \dots, z_{0n}$, - нормовані значення часткових показників стійкості еталонного підприємства;

$z_{i1}, z_{i2}, \dots, z_{in}$, - нормалізовані значення фактичних показників стійкості і – го підприємства; $i = 1, 2, \dots, m$.

Експериментальна перевірка запропонованого методичного підходу на 18 підприємствах – суб'єктах ЗЕД переробної промисловості (машинобудування та хімічного виробництва) м. Харкова та Харківської області, виявила, що за отриманими розрахунковими значеннями узагальнюючого показника рівня стійкості, досліджуемі підприємства мають рівень стійкості переважно нижче середнього. (Рис.3)

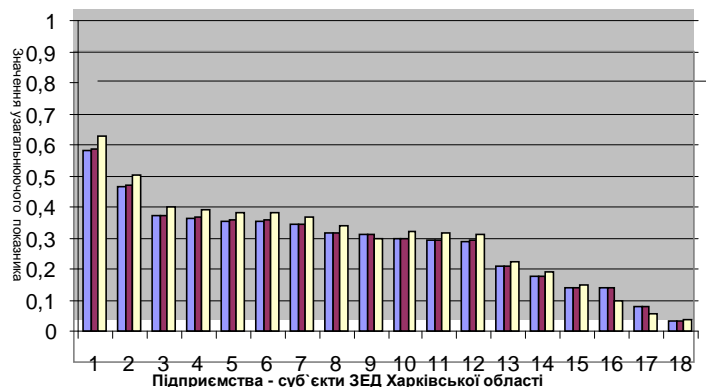

Рис. 3 Динаміка зміни рівня стійкості підприємств – суб'єктів ЗЕД Харківської області по роках

На підставі аналізу отриманих розрахункових значень рівня стійкості підприємств та застосування методу експертних оцінок, використання якого підтверджено коефіцієнтом конкордації (W) = 0,75 було визначено інтервали зміни рівня стійкості (таблиця 1).

Таблиця 1

Інтервали зміни рівня стійкості підприємства - суб'єкта ЗЕД

№	Розрахункове значення рівня стійкості	Характеристика стану підприємства-суб'єкта ЗЕД
1	Високий рівень стійкості (0,8-1)	стійкість підприємства-суб'єкта ЗЕД знаходиться в межах порогових значень, а ступінь використання потенціалу підприємства - суб'єкта ЗЕД близька до технічно обумовлених нормативів завантаження обладнання; позицію підприємства - суб'єкта ЗЕД на зовнішніх ринках можна охарактеризувати як монопольну; рівень загроз та небезпек з боку зовнішнього середовища як низький;
2	Середній рівень стійкості (0,5 до 0,8)	ступінь використання потенціалу підприємства - суб'єкта ЗЕД наблизився до деяких бар'єрних значень і при цьому не були витрачені технічні та технологічні можливості поліпшення умов та результатів виробництва шляхом прийняття превентивних заходів. Позиція підприємства - суб'єкта ЗЕД на зовнішніх регіональних ринках можна охарактеризувати як домінуючу, активний вплив на діяльність підприємства-суб'єкта ЗЕД наслідків впливу факторів зовнішнього середовища (макро та мікрорівень), система здійснення превентивних заходів є задовільною.
3	Низький рівень стійкості (0,2 до 0,5)	ступінь використання потенціалу підприємства - суб'єкта ЗЕД проявляє ознаки необоротності спаду виробництва та часткової втрати потенціалу внаслідок вичерпання технічного ресурсу обладнання та площ, скорочення персоналу; позиція підприємства - суб'єкта ЗЕД на зовнішніх регіональних ринках здійснення ЗЕО можна охарактеризувати як конкурентну, але з низькою часткою відповідного ринку, високий вплив на діяльність підприємства-суб'єкта ЗЕД наслідків впливу факторів зовнішнього середовища (макро та мікрорівень), система здійснення превентивних заходів є задовільною, але на окремих напрямках не в змозі здійснити ефективну протидію.
4	Критичний рівень стійкості (0,05 до 0,2)	у використанні потенціалу підприємства - суб'єкта ЗЕД порушуються майже всі бар'єри втрата виробничого потенціалу є неминучою; позиція підприємства - суб'єкта ЗЕД на зовнішніх регіональних ринках здійснення ЗЕО можна охарактеризувати як слабку з дуже низькою часткою відповідного ринку, система здійснення превентивних заходів є незадовільною та з дуже низькою ефективністю.

На підставі наведених інтервалів рівня стійкості підприємства –суб'єкта ЗЕД (таблиця 1) та аналізу отриманих розрахункових значень лише підприємство 1 (0,626) можна віднести до підприємств з середнім рівнем стійкості; підприємства (2-13) можна віднести до підприємств з низьким рівнем стійкості; підприємства (13-18) можна віднести до підприємств з критичним рівнем стійкості.

Наведене дозволяє визначити та сформулювати проблему низького рівня стійкості промислових підприємств-суб'єктів ЗЕД машинобудівної галузі,

вирішення якої має стати пріоритетним завданням здійснення управлінського впливу керівниками різного рівня підприємства – суб'єкта ЗЕД.

У третьому розділі «Моделювання системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД» побудовано структурно - функціональну модель управління стійким функціонуванням, розроблено методичний підхід щодо реагування на загрози стійкому функціонуванню у зовнішньому та внутрішньому середовищі, обґрунтовано необхідність та доцільність впровадження наведених інновацій за допомогою розрахунку економічної ефективності та ефекту від їх впровадження.

Для вирішення проблеми низького рівня стійкості було запропоновано побудову структурно - функціональної моделі управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД за допомогою визначення процесно-функціональної структури цієї системи, його декомпозиції, що здійснюється шляхом поділу цього процесу на декілька частин та наступного їх опису за допомогою більш детальних моделей. Процес управління стійким функціонуванням було розподілено на сім основних етапів: аналіз стану підприємства-суб'єкта ЗЕД, планування наведеного управління, організація цього управління, мотивація персоналу при здійсненні управління, контроль, координація та оцінка економічної ефективності впровадження системи управління.

За допомогою структурного підходу з використанням технології структурного аналізу SADT (модель IDEF0) та графічного представлення у вигляді блочного моделювання, було обґрунтовано структурно-функціональну систему управління стійким функціонуванням, за допомогою двох діаграм декомпозицій: діаграма декомпозицій процесу управління стійким функціонуванням підприємства-суб'єкта ЗЕД у внутрішньому середовищі та у зовнішньому середовищі, де кожен з них було декомпозовано за необхідними роботами, що графічно відображено на рис.4.

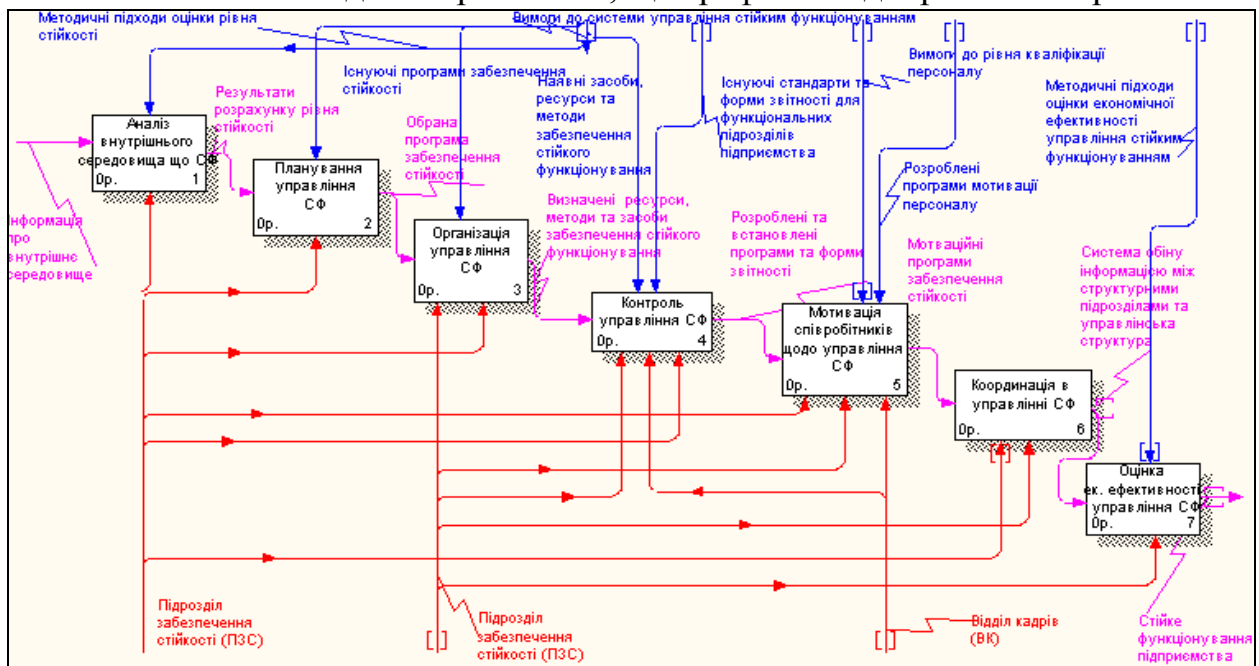

Рис. 4. Діаграма декомпозицій процесу управління стійким функціонуванням підприємства-суб'єкта ЗЕД.

Щодо побудови діаграми декомпозиції контекстної діаграми моделі системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД у зовнішньому середовищі то їй притаманні такі ж етапи, що і попередній, проте відмінність, згідно з розробленими теоретичними положеннями лежить у реалізації роботи на наведених етапах, ресурсному та функціональному забезпеченні.

Побудована структурно – функціональна модель системи управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД дозволяє забезпечувати регулювання параметрів управління підприємством і в значній мірі скорочує вплив чинників невизначеності на точність ухвалених управлінських рішень щодо забезпечення стійкого функціонування підприємства та, в цілому, істотно підвищує фінансово – економічний стан підприємства.

Реагування на загрози стійкому функціонуванню підприємства – суб'єкта ЗЕД зовнішнього середовища пропонується на підставі розробленого методичного підходу, який базується на проведенні відповідної ідентифікації та забезпеченні усунення визначених загроз за допомогою запропонованої структурно-функціональної моделі управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД, яке складатиметься з наступних етапів: моніторинг зовнішнього середовища, ідентифікація (розпізнання) загроз, в основі якої лежить теорія ймовірностей, визначення стратегії реагування у відповідності до рівня небезпечності здійснення ЗЕД, визначення часу на реагування, здійснення відповідного реагування. Здійснення наведеного реагування пропонується на підставі отриманих розрахункових значень рівня стійкості. На рис. 5 графічно відображено процес реагування підприємства - суб'єкта ЗЕД на загрози стійкому функціонуванню та зміну рівня стійкості підприємства.

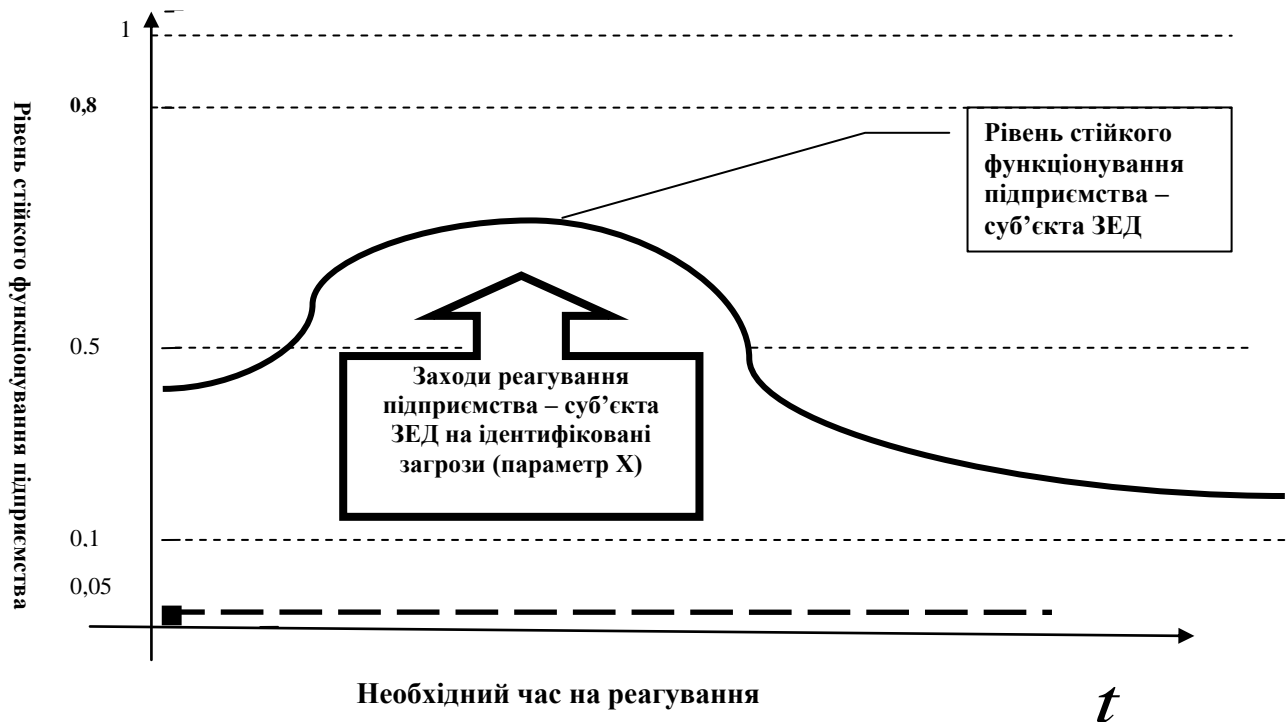

Рис. 5 Процес реагування підприємства – суб'єкта ЗЕД на загрози стійкому функціонуванню та зміну рівня стійкості підприємства.

Реагування на загрози стійкому функціонуванню має бути здійснено в рамках визначених стратегічних цілей підприємства з урахуванням максимально можливого часу відповідного реагування на ідентифіковані загрози та визначеного рівня стійкості підприємства. Характер заходів реагування має бути реалізований на підставі отриманого розрахункового значення рівня стійкості підприємства – суб'єкта ЗЕД, та характеристики стану небезпечності проведення зовнішньоекономічної операції, що наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Характер реагування підприємства - суб'єкта ЗЕД на загрози стійкому функціонуванню

№	Рівень стійкості підприємства	Характеристика стану небезпечності проведення зовнішньоекономічної операції (ЗЕО) на відповідному ринку збуту	Характер заходів реагування
1	Високий рівень стійкості (0,8-1)	Характеристика стану небезпечності проведення зовнішньоекономічної операції (ЗЕО) на відповідному ринку збуту	Заходи реагування здійснюються в рамках преактивної стратегії реагування, та носять випереджуваний (превентивний) характер.
2	Середній рівень стійкості (0,5 до 0,8)	Проведення ЗЕО для українського підприємства – суб'єкта ЗЕД на відповідному ринку збуту характеризується впливом чинників зовнішнього середовища, негативні наслідки яких майже відсутні, «вузькі місця» у поточній діяльності не з'являються.	Заходи реагування мають превентивний та частково активний характер та направлені на швидке повернення до заданого керівництвом рівня стійкості
3	Низький рівень стійкості (0,2 до 0,5)	Проведення ЗЕО для українського підприємства – суб'єкта ЗЕД на відповідному ринку збуту майже обмежено характеризується впливом чинників зовнішнього середовища, у негативних наслідках частково присутній загрозливий характер, з'являються «вузькі місця» у поточній діяльності.	Заходи реагування мають в основному активний характер та направлені на забезпечення виконання планових завдань щодо здійснення ЗЕО та уникнення серйозних втрат від негативних наслідків від загроз та на повернення до заданого керівництвом рівня стійкості
4	Критичний рівень стійкості (0,05 до 0,2)	Проведення ЗЕО для українського підприємства – суб'єкта ЗЕД на відповідному ринку збуту суттєво характеризується впливом чинників зовнішнього середовища, негативні наслідки яких несуть загрозливий характер, «вузькі місця» у поточній діяльності виникають у всіх сферах діяльності.	Заходи реагування мають найактивніший характер та спрямовані на корегування у характері, специфіці, строків здійснення ЗЕО та максимальне парування збитків від негативних наслідків загроз.

Впровадження на підприємстві - суб'єкті ЗЕД системи управління стійким функціонуванням потребує обґрунтованих заходів, які мають дати відповіді на запитання обсягу, структури, кадрового, фінансового забезпечення та надійної роботи у відповідності до специфічності ринків збуту, виду, організаційно – правової форми здійснення діяльності, проте, саме оцінка її ефективності повинна

дати остаточну відповідь про доцільність її впровадження на підставі розрахунку показника економічної ефективності впровадження інновацій щодо управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД ($E_{УСФ}$).

Для трьох провідних машинобудівних підприємств – суб'єктів ЗЕД Харківської області було розраховано економічну ефективність управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД, результати наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Результати розрахунку економічної ефективності впровадження інновацій щодо управління стійким функціонуванням підприємства-суб'єкта ЗЕД

Підприємства	ВАТ «Турбоатом»			ДП «Завод ім. Малишева»			ВАТ «ХЕЛЗ «УКРЕЛЕКТРОМАШ»		
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2005	2006	2007	2005	2006	2007	2005	2006	2007
Показники для оцінки економічної ефективності									
1. Дохід від здійснення ЗЕД підприємством, тис. грн..	13444,57	14250,29	15177,14	6619,20	6950,16	7297,67	2955,38	3282,63	3446,76
2. Витрати на управління стійким функціонуванням підприємства, тис. грн..	199,44	219,38	241,32	99,72	109,69	120,66	49,86	54,85	60,33
3. Витрати на експортно - імпорту діяльність, тис. грн..	11032	11583,6	12162,8	5516	5791,8	6081,39	2758	2895,9	3040,7
$E_{УСФ}$	1,20	1,21	1,22	1,165	1,18	1,185	1,05	1,11	1,12

Оцінка економічної ефективності впровадження інновацій щодо управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД має практичне значення для визначення питання щодо доцільності побудови розроблених моделей управління, реалізацій методичних підходів щодо реагування на загрози стійкому функціонуванню на українських підприємствах – суб'єктах ЗЕД переробної промисловості.

ВИСНОВКИ

В дисертації вирішено важливе науково – практичне завдання щодо наукового обґрунтування теоретичних положень, методичного та практичного забезпечення управління стійким функціонуванням підприємства переробної промисловості - суб'єкта ЗЕД:

1. Аналіз сучасного та прогнозування майбутнього стану зовнішньої торгівлі, збитковості підприємств України та Харківської області дозволили виявити та обґрунтувати: наявність залежності між темпами зростання ВВП та темпами зростання ЗТ; тенденції зміни експорту у ВВП України, як-то: в останні роки знаходиться на рівні 38% - 41%. Було доведено, що продукція машинобудівної

галузі посідає вагоме місце в експорті України - на рівні 14 - 17 % , а у Харківській області - на рівні 64 - 67 % що дозволяє зробити висновок про суттєвість впливу продукції машинобудування на темпи зростання експорту України та провідне місце у темпах зростання експорту Харківської області.

2. Розвиток економічних відносин на сучасному етапі та стрімке збільшення обсягів зовнішньої торгівлі обумовлює необхідність практичного впровадження теоретичних положень управління стійким функціонуванням на рівні підприємства. Аналіз існуючих підходів та теоретичних положень до сутності управління підприємством, виходячи із завдань забезпечення стійкості, враховуючи значення зовнішньоекономічного аспекту діяльності підприємства переробної промисловості, дозволяє уточнити визначення поняття управління його стійким функціонуванням на зовнішніх ринках, за яким управління являє скоординовану діяльність, що полягає у керуванні організацією, виходячи із засад стійкого функціонування, в результаті якого створюється можливість підприємства зберігати свою життєдіяльність в результаті певних дій по її забезпеченню для досягнення встановлених цілей на зовнішніх та внутрішніх ринках.

3. На підставі аналізу сучасних підходів, специфіки процесів до забезпечення стійкого функціонування підприємств – суб'єктів ЗЕД було розроблено теоретичні положення побудови системи управління стійким функціонуванням, згідно з якими забезпечення ефективної роботи управлінської структури було запропоновано на підставі побудови спеціальної підсистеми забезпечення стійкого функціонування - підрозділу забезпечення стійкості (ПЗС). Особливістю підсистеми є поєднання двох середовищ: внутрішнього та зовнішнього. Обґрунтовані теоретичні положення є підґрунтям для подальших досліджень та основою щодо вирішення проблеми забезпечення стійкості підприємств – суб'єктів ЗЕД. Удосконалені теоретичні положення мають практичне значення для керівників при прийнятті тактичних та стратегічних управлінських рішень.

4. На підставі аналізу методичних підходів щодо розрахунку узагальнюючих показників оцінки стійкості підприємства було запропоновано методичний підхід щодо оцінки рівня стійкості підприємства – суб'єкта ЗЕД, згідно з яким було визначено та обґрунтовано необхідність та важливість врахування зовнішньоекономічного аспекту діяльності підприємства. За проведеними розрахунками та отриманими значеннями узагальнюючого показника було визначено інтервали зміни рівня стійкості, що дозволило визначити стан підприємств машинобудівної галузі та хімічного виробництва, що досліджувалися, за роками та сформулювати проблему низького рівня стійкості підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності переробної промисловості.

5. Побудована структурно – функціональна модель управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД дозволяє забезпечувати регулювання параметрів управління ним і в значній мірі скорочує вплив чинників невизначеності на точність ухвалених управлінських рішень щодо забезпечення стійкого функціонування та, в цілому, істотно підвищує фінансово – економічний стан підприємства.

6. Розроблено методичний підхід реагування підприємства – суб'єкта ЗЕД на загрози стійкому функціонуванню у зовнішньому та внутрішньому середовищі, який на відміну від існуючих базується на кількісному оцінюванні ступеня небезпечності загроз, що уможливорює своєчасне, відповідне, зменшення витрат на реагування підприємства на ідентифіковані загрози його стійкому функціонуванню.

7. Доведено, що впровадження на підприємстві - суб'єкті ЗЕД інновацій щодо управління стійким функціонуванням потребує заходів, які передбачають зміни у структурі, кадровому та фінансовому забезпеченні для підвищення надійної роботи у відповідності до специфічності ринків збуту, виду, організаційно – правової форми підприємства. Оцінку ефективності пропозицій щодо ефективності впровадження інновацій для забезпечення стійкого функціонування пропонується здійснювати на підставі розрахунку показника економічної ефективності управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта ЗЕД.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У фахових статтях:

1. Єрмаченко В.Є. Інновації у системі управління підприємством - суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності / В.Є. Єрмаченко, С.В. Каляка // Бізнес Інформ. – 2006. - № 10. - С. 6 – 10.

2. Каляка С.В. Особливості економіко-правового регулювання забезпечення стійкого функціонування підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності/ С.В. Каляка // Економіка и Право. - -2006 .- №2 (15). - С.116-120.

3. Каляка С.В. Формирование организационно-экономического механизма обеспечения устойчивого функционирования предприятия – субъекта внешнеэкономической деятельности/ С.В. Каляка // Економіка: проблеми теорії та практики. зб. наук. пр. Випуск 214: Том 2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. - С. 23 - 28.

4. Каляка С.В. Оцінка економічної ефективності побудови системи забезпечення стійкості на підприємстві - суб'єкті зовнішньоекономічної діяльності / С.В. Каляка // Науковий вісник. - 2006. - №2 (39). - С. 15-21.

5. Каляка С.В, Методичні аспекти визначення рівня стійкості підприємства - суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності / С.В. Каляка // Економіка розвитку - 2007. - №2 (42). - С. 76 - 81.

6. Каляка С.В. Побудова системи протидії загрозам та небезпекам здійсненню зовнішньоекономічної діяльності підприємства. / С.В. Каляка // Зовнішня торгівля України – 2007. - №8. - С. 65-70.

7. Каляка С.В. Аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності/ С.В. Каляка // Галицький економічний вісник - 2007 - № 2 (13). - С. 3 -11.

Тези доповідей:

8 Єрмаченко В.Є. Класифікація загроз та небезпек для підприємства – суб'єкта ЗЕД / В.Є. Єрмаченко, С.В. Каляка // Матеріали Всеукраїнської науково-

практической конференции студентов, аспирантов, молодых ученых «Проблемы повышения эффективности деятельности предприятий в современных условиях». – (г. Севастополь, 20 – 23 мая 2005 г.) : Издательство СевНТУ, 2005. - С. 25-27.

9. Каляка С.В. Угроза неэффективного управления внешнеэкономической деятельностью экономической безопасности предприятий – субъектов ВЭД / С.В. Каляка // Материалы всеукраинской научно-практической конференции ученых и специалистов [Проблемы управления предпринимательством в современных условиях] (г. Ялта, 9-12 ноября 2005 г.) - Ялта: ЧП «КИЛЬБЕР», 2005.- С.39-40.

10. Каляка С.В. Етапи формування організаційно-економічного механізму стійкого функціонування суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності // С.В. Каляка - матеріали третьої всеукраїнської науково – практичної конференції студентів і аспірантів [Перспективи економічного розвитку України в контексті євро інтеграційних процесів], (м. Чернівці 17-20 квітня 2006) - Чернівці: Видавництво ЧТЕІ КНТЕУ, 2006.- С.344-346.

11. Каляка С.В. Построение системы устойчивого функционирования предприятия – субъекта внешнеэкономической деятельности // С.В. Каляка - Материалы четвертой всеукраїнської науково – практичної конференції молодих вчених, [Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку України], (м. Дніпропетровськ, 19-20 квітня 2006 року) - Том 6.- Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. - С.32-34.

12. Каляка С.В. Деякі аспекти понятійно – категоріального апарату забезпечення стійкого функціонування підприємства - суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності / С.В. Каляка - Збірник матеріалів X міжнародної науково – практичної конференції [Новітні тенденції і стратегії розвитку міжнародної торгівлі: фінансово та правовий аспект] (м. Київ, 18-21 травня 2007 р.).- Київ: УАЗТ, 2007. - С.124-127.

АНОТАЦІЯ

Каляка С.В. Управління стійким функціонування підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет, Харків, 2009

Дисертаційна робота присвячена комплексу питань, пов'язаних із вирішення проблеми забезпечення стійкого функціонування підприємств, які працюють з зовнішніми ринками збуту. Визначено теоретичні та методичні основи забезпечення стійкого функціонування підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Уточнено поняття управління стійким функціонуванням підприємства – суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано та проранжовано за ступенем небезпечності впливу на стійке функціонування підприємства чинник зовнішнього та внутрішнього середовища. Розроблено методичні підходи оцінки стану підприємства, яке працює з зовнішніми

ринками збуту у відповідності до запропонованих критеріїв стійкості. Побудовано структурно-функціональну модель управління стійким функціонуванням на рівні підприємства, розроблено методичний підхід реагування підприємства на загрози стійкому функціонуванню у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Ключові слова: стійке функціонування підприємства, система управління стійким функціонуванням підприємства-суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, машинобудівна галузь, структурно-функціональна модель управління стійким функціонуванням, зовнішнє та внутрішнє середовище.

АННОТАЦІЯ

Каляка С.В. Управление устойчивым функционированием предприятия - субъекта внешнеэкономической деятельности . – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности) – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2009

Диссертационная работа посвящена комплексу вопросов, связанных с теоретическим и методическим обеспечением процесса управления устойчивым функционированием предприятия – субъекта внешнеэкономической деятельности, а также разработке практических рекомендаций по реагированию предприятия на угрозы устойчивому функционированию.

В настоящее время внутренняя и внешняя среда функционирования предприятия никогда не бывает устойчивой, это связано, в первую очередь, с большим количеством угроз устойчивости предприятия, особенно для тех, которые работают с внешними рынками, которые характеризуются большим количеством опасностей, конкурентным окружением и особенностями ведения деятельности.

В связи с этим в диссертации рассмотрено понятийно-категориальный аппарат «управления устойчивым функционированием предприятия», произведен морфологический анализ понятий «устойчивость», «функционирование», на основании которого было уточнено понятие «управление устойчивым функционированием предприятия-субъекта внешнеэкономической деятельности».

Для разработки модели управления устойчивым функционированием предприятия были предложены теоретические положения как систему принципов и методов реализации управленческих решений, которые отличаются от существующих наличием двух составляющих: осуществление управленческого влияния во внешней и внутренней среде, которая дает возможность своевременного и адекватного реагирования на угрозы устойчивому функционированию предприятий.

На основе многоуровневого анализа текущего положения предприятий перерабатывающей промышленности были определены факторы влияния на устойчивое функционирование предприятия и проранжированы в зависимости от степени их опасности. Было определено, что наибольшее влияние имеют –

экономические факторы; существенное – технологические факторы, а также поставщики, потребители; среднее – конкуренты, посредники, а также политические и социокультурные факторы.

Было определено, что одним из важнейших этапов управления устойчивым функционированием является реальная оценка, соответствия критериев его деятельности условиям его деятельности. Для этой цели был разработан методический подход определения уровня устойчивости предприятия – субъекта ВЭД, результаты расчетов для предприятий позволили определить интервалы уровня устойчивости: высокий, средний, низкий, критический.

Для управления устойчивым функционированием предприятия предлагается структурно – функциональная модель, которая в отличие от существующих позволяет осуществлять управленческое влияние в соответствии с определенным уровнем устойчивости предприятия – субъекта ВЭД, что обуславливает и обеспечивает своевременное реагирование предприятия и уклонение от возможных потерь в результате наступления отрицательных следствий от влияния этих угроз. На основании приведенной структурно-функциональной модели была построена организационная структура, осуществлена декомпозиция выполняемых работ по этапам.

На основании предложенных теоретических положений построения системы управления устойчивым функционированием был предложен методический подход реагирования предприятия – субъекта внешнеэкономической деятельности на идентифицированные угрозы устойчивого функционированию во внешней и внутренней среде, который в отличие от существующих базируется на количественном расчете возможных потерь предприятия в результате отрицательных следствий факторов влияния на стойкое функционирование предприятия и реагирование предприятия на приведенные угрозы в зависимости от состояния предприятия.

Основные результаты исследования прошли апробацию на украинских предприятиях машиностроительной и перерабатывающей промышленности, полученные результаты применялись в научных разработках Харьковского национального экономического университета и кафедры «Международной экономики и менеджмента внешнеэкономической деятельности».

Ключевые слова: устойчивое функционирование предприятия, система управления устойчивым функционированием предприятия-субъекта внешнеэкономической деятельности, машиностроительная отрасль, структурно-функциональная модель управления устойчивым функционированием, внешняя и внутренняя среда.

ANNOTATION

Kaliaka S. V. “Stable Functioning Management of the Enterprise - The Entity of Foreign Economic Activity”. - Manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Economic Studies. Specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (on kinds of economic activity). Kharkiv

National University of Economics, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2009.

In dissertation there are investigated the complex of questions related to theoretical methodical questions of providing the process of the steady functioning management of enterprise –the entity of foreign economic activity, and also to development the practical recommendations for the enterprise reacting on the negative consequences of influenced factors on the process of conducting of external economic operation. The necessity of development the concepts of the steady functioning management system of the enterprise is grounded in dissertation. These concepts are specified the steady functioning of enterprise - the entity of foreign economic activity. Methodical recommendations of the level stability determination of enterprise - the entity of foreign economic activity are developed. Basic factors which influence on the process of the steady functioning of enterprise - the entity of foreign economic activity are terminated. Concepts of construction of control the system steady functioning of enterprise – the entity of foreign economic activity is developed. It is developed clasificassion of the threats and dangers to the steady functioning of enterprise - the entity of foreign economic activity Methodical recommendations of reacting are offered on the threats of the steady functioning of enterprise – the entity of foreign economic activity.

Keywords: the enterprise stable functioning, the stable functioning system management of the enterprise – the entity of foreign economic activity, machine building brache, the structer – functioning model of the stable functioning management, internal and external sphere.

КАЛЯКА СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

**УПРАВЛІННЯ СТІЙКИМ ФУНКЦІОНУВАННЯМ ПІДПРИЄМСТВА -
СУБ'ЄКТА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність:08.00.04 - економіка та управління
підприємствами (за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеню
кандидата економічних наук

підписано до друку 29.12.2008
папір офсетний
обсяг 0,96 ум.-друк. арк.

формат 60x84 1/16
папір MultiCopy. Друк Riso
Тираж 100 прим. Зам № 266

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»

61022, м. Харків, вул. Сумська, 37

Тел. 700-53-51, 714-34-26, 771-00-92, 771-00-96